

О.В.Ткачук

**Сучасна українська мова
з практикумом**

Синтаксис. Складне речення

спеціальність «Початкова освіта»

5 курс

Івано-Франківськ, 2017

ББК 81. 2 УКР. 923

Посібник є компонентом методичного забезпечення дисципліни «Сучасна українська мова з практикумом» для студентів спеціальності «Початкова освіта» університетів та інститутів. У ньому відповідно до робочої програми дисципліни подано змістове наповнення лекційних і практичних занять з сучасної української мови для студентів п'ятого курсу, які навчаються на денній та заочній формі навчання та претендують на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня «Спеціаліст». У посібнику подано перелік питань, які розглядаються під час лекційних та практичних занять, визначено мету та ключові слова, які фігурують на кожному занятті, список основної та додаткової літератури. Подано також вправи, в яких використано речення і уривки з художніх текстів класиків української та зарубіжної літератури, сучасних майстрів слова, зразки усної народної творчості. Практичні заняття спрямовані на вироблення у студентів умінь та навичок аналізувати мовний матеріал. Кожне лекційне заняття містить чітко окреслений перелік питань для самостійної роботи, яка спрямована на поглиблення і систематизацію знань з дисципліни.

Для студентів педагогічних інститутів та факультетів вищих закладів освіти.

Рецензенти:

О.Б.Будник, завідувач кафебри педагогіки початкової освіти, доктор педагогічних наук, професор;

Т. М.Котик, доктор педагогічних наук, професор

Посібник рекомендовано до друку вченою радою педагогічного факультету Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Протокол № 4 від 13 грудня 2016 р.

Лекція 1

Тема **Складне речення. Складносурядне речення**

Мета: дати характеристику складного речення в структурі речень сучасної української мови, розглянути питання про специфіку організації складносурядних речень, їх типи та розділові знаки між компонентами.

У результаті проведення лекції студенти повинні знати: засоби поєднання частин складних речень, типи складносурядних речень.

Самостійна робота студентів: Опрацювати питання про пунктуацію в складносурядних реченнях.

Ключові слова: синтаксис, складне речення, складносурядне речення.

План

1. Складне речення як синтаксична одиниця. Засоби вираження зв'язку між частинами складного речення.

2. Типи складного речення, їх загальна характеристика.

3. Засоби вираження синтаксичних зв'язків між частинами сурядного речення.

4. Різновиди складносурядних речень.

Література

1. Бевзенко С.П., Литвин Л.П., Семеренко Г.В. Сучасна українська мова. Синтаксис. – К.: Вища школа, 2005. – С. 157 – 176.
2. Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис. – К.: Либідь, 1993. – С. 279 – 313. 321
3. Каранська М.У. Синтаксис сучасної української літературної мови. – К.: НМК ВО, 1992. – С. 196 - 213.
4. Слинько І.І., Гуйванюк Н.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис сучасної української мови. Проблемні питання. – К.: Вища школа, 1994. – С. 597 - 627.
5. Сучасна українська літературна мова: в 5-ти т. / За ред. І.К. Білодіда. – К.: Наук. думка, 1969.- Т. 5. – С. 118 - 149.
6. Українська мова. Енциклопедія. – К.: Вид-во „Укр. Енциклопедія”, 2000. С. 553 – 555, 557-558.
7. Український правопис. – К.: Наукова думка, 1998. –

параграф 118, 121, п.9.

8. Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови. – К.: Академія, 2004. –
9. С. 206 - 249.
10. Ющук І.П. Українська мова. – К.: Либідь, 2003. – С. 565 - 572.
11. Олійник О., Шинкарук В., Гребницький Г. Граматика української мови. – К.: Кондор, 2008. – С.464 – 479.
12. Шкурятяна Н.Г., Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. Модульний курс. – К.: Вища школа, 2007. –С.736 – 741, 773 – 813.
13. Шкурятяна Н.Г., Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. – К.: Літера, 2000. – С. 582 -604
14. Януш Я.В. Сучасна українська мова. Курс лекцій. – К.: КНЕУ, 2005. – С.364 – 375.

Тезаурус

Синтаксис (від гр.*sintaxis* – побудова, поєднання, порядок) – це розділ граматики, що вивчає будову речень і словосполучень, їх типи, способи поєднання та уживання.

Складне речення – це такий структурний тип речень, у складі якого є дві або більше частини, які мають будову простих речень і об'єднуються в смислову та інтонаційну єдність.

Формально-синтаксична структура речень поділяє усі речення на сполучникові та безсполучникові.

Семантико-синтаксична класифікація розглядає речення складносурядні та складнопідрядні.

Складносурядне – це складне речення, компоненти якого поєднуються як рівноправні, синтаксично однорідні одиниці сурядним зв'язком: *Дощ полив – і день такий полив'яний* (Л.К.).

Складнопідрядне речення – це речення, у якому компоненти синтаксично нерівноправні. З них один пояснює, доповнює інший: *Щоб зворушити інших, треба бути самому зворушеним* (О.Довж.).

Безсполучникове – це речення, предикативні частини

якого об'єднуються інтонаційно, без участі сполучників: *Дурень не може бути добрим: у нього замало розуму для цього* (Ларошфуко).

Складносурядні речення **відкритої структури** – це речення, у яких кількість предикативних одиниць може бути розширена. Сюди належать ССР з часовими відношеннями між частинами, а також розділові ССР: *Не то сплю, не то дримаю, не то в уяві все проходить* (О.Пчілка).

Складносурядні речення **закритої структури** можуть мати лише дві складові частини і не мають властивості поширюватися іншими компонентами. Сюди належать ССР зіставного, протиставного та градаційного відношення: *Добрий сміх вчить, а злий – повчає* (Л.Сухоруков).

Лекція 2

Тема Складне речення. Складнопідрядне речення

Мета: розглянути питання про специфіку організації складнопідрядних речень, засоби поєднання між частинами.

У результаті проведення лекції студенти повинні знати: засоби поєднання частин складнопідрядних речень, з підрядними означальними, з'ясувальними, способу дії, міри й ступеня.

Самостійна робота студентів: Опрацювати питання про пунктуацію в складнопідрядних реченнях.

Ключові слова: синтаксис, складне речення, складнопідрядне речення з підрядними означальними, з'ясувальними, способу дії, міри й ступеня.

План

1. Структурні особливості складнопідрядних речень. Головна та підрядна частина складнопідрядного речення.

2. Засоби оформлення зв'язку між частинами складнопідрядного речення.

3. Структурно-семантична класифікація складнопідрядних речень.

4. Види підрядних частин: складнопідрядні речення з підрядними означальними, з'ясувальними, способу дії, міри й ступеня.

Література

1. Бевзенко С.П., Литвин Л.П., Семеренко Г.В. Сучасна українська мова. Синтаксис. – К.: Вища школа, 2005. – С. 176 - 220.
2. Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис. – К.: Либідь, 1993. – С.313- 318, 323 - 346.
3. Каранська М.У. Синтаксис сучасної української літературної мови. – К.: НМК ВО, 1992. – С.213 - 332.
4. Олійник О., Шинкарук В., Гребницький Г. Граматика української мови. – К.:Кондор, 2008. – С.479 - 523.
5. Слинко І.І., Гуйванюк Н.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис сучасної української мови. Проблемні питання. – К.: Вища школа, 1994. – С. 424 - 596.
6. Сучасна українська літературна мова: в 5-ти т. / За ред. І.К. Білодіда. – К.: Наук. думка, 1969.- Т. 5. – С. 118 - 149.
7. Українська мова. Енциклопедія. – К.: Вид-во „Укр. Енциклопедія”, 2000. - С. 557.
8. Український правопис. – К.: Наукова думка, 1998. – параграф 118, 119, 121.
9. Шкуратяна Н.Г., Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. – К.: Літера, 2000. – С.604 – 625.
10. Шкуратяна Н.Г., Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. Модульний курс. – К.: Вища школа, 2007. –С.741 - 752, 773 – 813.
11. Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови. – К.: Академія, 2004. – С. 249 - 343
12. Ющук І.П. Українська мова. – К.: Либідь, 2003. – С.572 – 611
13. Януш Я.В. Сучасна українська мова. Курс лекцій. – К.: КНЕУ, 2005. – С.376 — 399.

Тезаурус

СПР поділяють на **речення одночленної будови**, у яких підрядний компонент пояснює окреме слово у головній частині. Сюди належать СПР з ПК означальними, з'ясувальними і

способу дії; та **речення двочленної будови**, у яких ПК пояснює головну частину в цілому. До них належать всі інші типи СПР.

Підрядна частина у СПР може займати вільну або чітко фіксовану позицію. Більшість СПР мають підрядні компоненти, що займають **вільну позицію** щодо головного. Розрізняють таке розміщення ПК у СПР: **препозиція, постпозиція, інтерпозиція** підрядного компонента СПР.

СПР з ПК **означальними**. У них ПК пояснює іменник в головній частині і відповідає на питання **який?, котрий?, чий?** Підрядна частина приєднується до головної **сполучниками що, щоб, як, ніби, нібито** та сполучних слів **який, чий, котрий, що, де, куди, як, звідки, коли**: *І де ще в світі є така країна, щоб вільно дихати у ній?*: [], щоб ().

СПР з ПК **з'ясувальними**, який виконує роль об'єктного поширювача змісту дієслова або іншого слова в головному компоненті. Підрядна частина відповідає на питання непрямих відмінків і поєднується з головною сполучниками **що, щоб, чи, наче, мов**: *Відомо, що мова виникає спочатку як усна й недосконала*. [], що ().

СПР з ПК **міри і способу дії**.

СПР з ПК **міри** показують міру вияву ознаки, Відповідають на питання **наскільки?, якою мірою?** і приєднуються до головного компонента за участю співвідносних слів **такий, так** та сполучником **що**: *Вона так швидко працювала, що за нею не встигали досвідчені вишивальниці*.

[], що ().

СПР з **ПР способу дії** показують спосіб, у який виконується дія у ГК. Вони сполучаються з головним логічно наголошеним співвідносним словом **так** і смисловими парами типу **так – що, так – щоб**. ПК у таких реченнях має постійне місце: постпозицію: *Потрібно працювати так, щоб потім за тобою ніхто не переробляв твоїх недоліків*. [], щоб ().

Тема Складнопідрядне речення з кількома підрядними

Мета: розглянути питання про специфіку організації складнопідрядних речень, засоби поєднання між частинами.

У результаті проведення лекції студенти повинні знати: засоби поєднання частин складнопідрядних речень, з підрядними з порівняльними, місця, часу, мети, причини, наслідку, умовними, допустовими, супровідними.

Самостійна робота студентів: Опрацювати питання про пунктуацію в складнопідрядних реченнях.

Ключові слова: синтаксис, складне речення, складнопідрядне речення з порівняльними, місця, часу, мети, причини, наслідку, умовними, допустовими, супровідними. Послідовна підрядність. Однорідна підрядність. Неоднорідна підрядність.

План

1.Складнопідрядні речення з порівняльними, місця, часу, мети, причини, наслідку, умовними, допустовими, супровідними.

2.Складнопідрядні речення з кількома підрядними частинами різних видів.

3.Конструкції з однорідною підрядністю.

4.Конструкції з неоднорідною підрядністю

5.Конструкції з послідовною підрядністю.

Література

1. Бевзенко С.П., Литвин Л.П., Семеренко Г.В. Сучасна українська мова. Синтаксис. – К.: Вища школа, 2005. – С. 176 - 220.
2. Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис. – К.: Либідь, 1993. – С.313- 318, 323 - 346.
3. Каранська М.У. Синтаксис сучасної української літературної мови. – К.: НМК ВО, 1992. – С.213 - 332.
4. Олійник О., Шинкарук В., Гребницький Г. Граматика української мови. – К.:Кондор, 2008. – С.479 - 523.
5. Слинько І.І., Гуйванюк Н.В., Кобилянська М.Ф.

- Синтаксис сучасної української мови. Проблемні питання. – К.: Вища школа, 1994. – С. 424 - 596.
6. Сучасна українська літературна мова: в 5-ти т. / За ред. І.К. Білодіда. – К.: Наук. думка, 1969.- Т. 5. – С. 118 - 149.
 7. Українська мова. Енциклопедія. – К.: Вид-во „Укр. Енциклопедія”, 2000. - С. 557.
 8. Український правопис. – К.: Наукова думка, 1998. – параграф 118, 119, 121.
 9. Шкуратяна Н.Г., Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. – К.: Літера, 2000. – С.604 – 625.
 10. Шкуратяна Н.Г., Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. Модульний курс. – К.: Вища школа, 2007. –С.741 - 752, 773 – 813.
 11. Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови. – К.: Академія, 2004. – С. 249 - 343
 12. Ющук І.П. Українська мова. – К.: Либідь, 2003. – С.572 – 611
 13. Януш Я.В. Сучасна українська мова. Курс лекцій. – К.: КНЕУ, 2005. – С.376 — 399.

Тезаурус

СПР з ПК **порівняльними**, які містять порівняння зі змістом головного компонента. Підрядна частина приєднується до головної сполучниками **як, мов, ніби, нібито, наче**: *І голос пташини лине з весняного неба, наче сонечко ще більше промінчиків людям посилає (П.М.)* [], наче ().

СПР з ПК **місця** – містять відомості про місце або напрям дії головної частини складного речення і відповідають на питання **де?, куди?, звідки?**: *Де громи гриміли смертю огняною, зливи прошуміли сивою стіною (А.Малишко)*. Де () [].

СПР з ПК **часу**. У них ПК містить відомості про час виконання дії головного компонента і відповідає на питання **коли?, доки?, як довго?**. ПК приєднується сполучниками **як, коли, щойно, як тільки** і сполучними словами **відколи, поки, доки**: *Соловей співає, поки дітей не введе (Н.тв.)*

[], поки ()

СПР з ПК мети, в якому містяться відомості, з якою метою відбувається дія в головній частині і відповідають на питання **для чого?, з якою метою?** та приєднуються до головного компонента сполучниками **щоб, аби** та співвідносною парою **для того – щоб**: *Декому світло потрібне для того, щоб кидати на інших тінь* (Л.Сухоруков) [], щоб ()

СПР з ПК причини, які означають причину дії головного компонента і відповідають на питання **чому?, з якої причини?**. Засіб приєднання ПК – сполучники **бо, тому що, через те що, а що, затим що**: *Великі нам здаються такими великими тому, що ми стоїмо перед ними на колінах* (Д.Донцов) [], що ()

СПР з ПК умови, які означають умову дії головної частини і відповідають на питання **за якої умови?** та приєднуються сполучниками **якщо, якби, коли б, коли, як**: *Кохання знаходить радість у будь-якій дурниці, якщо її поділяє з тобою близька людина* (А.Моруа) [], якщо ()

СПР з ПК допусту, які виражають твердження, всупереч якому відбувається дія в головному компоненті і відповідають на питання **незважаючи на що?** та приєднуються до головного сполучниками **хоч, дарма що, хай, нехай, правда, незважаючи на те що**: *Люди лякаються грому, хоч вражає блискавка* (Н.тв.) [], хоч ()

СПР з ПК наслідку, які містять відомості про наслідок дії головного компонента і з'єднуються з головним сполучником **так що**, який розташовується у підрядному компоненті: *Снігу навалило аж по вікна, так що про подорож до міста годі було й думати* (О.В.) . [], так що ()

Лекція 4

Тема Складнопірядне речення мішаного типу

Мета: розглянути питання про специфіку організації складнопірядних речень, засоби поєднання між частинами.

У результаті проведення лекції студенти повинні знати: засоби поєднання частин складнопірядних речень, варіанти поєднання частин у складнопірядних реченнях мішаного типу

Самостійна робота студентів: Опрацювати питання про пунктуацію в складних реченнях з кількома підрядними.

Ключові слова: синтаксис, складне речення, складнопідрядне речення кількома підрядними. Послідовна підрядність. Однорідна підрядність. Неоднорідна підрядність.

План

1.Складнопідрядні речення мішаного типу (з поєднанням підрядних частин однорідної, неоднорідної й послідовної підрядності).

2.Пунктуація в складнопідрядних реченнях з кількома підрядними.

3.Складні речення з сурядністю і підрядністю. Основні різновиди складних речень з сурядністю та підрядністю.

4.Пунктуація в реченнях з сурядністю та підрядністю.

Література

- 1.Бевзенко С.П., Литвин Л.П., Семеренко Г.В. Сучасна українська мова. Синтаксис. – К.: Вища школа, 2005. – С. 176 - 220.
- 2.Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис. – К.: Либідь, 1993. – С.313- 318, 323 - 346.
- 3.Каранська М.У. Синтаксис сучасної української літературної мови. – К.: НМК ВО, 1992. – С.213 - 332.
- 4.Олійник О., Шинкарук В., Гребницький Г. Граматика української мови. – К.:Кондор, 2008. – С.479 - 523.
- 5.Слинько І.І., Гуйванюк Н.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис сучасної української мови. Проблемні питання. – К.: Вища школа, 1994. – С. 424 - 596.
- 6.Сучасна українська літературна мова: в 5-ти т. / За ред. І.К. Білодіда. – К.: Наук. думка, 1969.- Т. 5. – С. 118 - 149.
- 7.Українська мова. Енциклопедія. – К.: Вид-во „Укр. Енциклопедія”, 2000. - С. 557.
- 7.Український правопис. – К.: Наукова думка, 1998. – параграф 118, 119, 121.
- 8.Шкурятяна Н.Г., Шевчук С.В. Сучасна українська

літературна мова. – К.: Літера, 2000. – С.604 – 625.

9.Шкурятяна Н.Г., Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. Модульний курс. – К.: Вища школа, 2007. –С.741 - 752, 773 – 813.

10.Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови. – К.: Академія, 2004. – С. 249 - 343

11.Ющук І.П. Українська мова. – К.: Либідь, 2003. – С.572 – 611

12.Януш Я.В. Сучасна українська мова. Курс лекцій. – К.: КНЕУ, 2005. – С.376 — 399.

Тезаурус

Складні речення з **однорідною підрядністю** – це багатокомпонентні речення, у яких підрядні частини (дві і більше) є однаковими за значенням і відносяться до однієї і тої самої головної частини: *Будем слухати з тобою, як степи співають, як шумлять широкі ріки, як вітри гуляють* (О.Олесь) [], як (), як ().

Складні речення з **неоднорідною супідрядністю** – у них підрядні частини мають різне значення і відносяться до одного й того ж слова у головному компоненті або до різних слів головного: Коли до тебе прилечу, засяє в сонці все навкруг, як після теплого дощу в росі сіяє зелен луг (Д.Павличко).

(коли) [], як ()

Послідовна підрядність – це такий зв'язок між частинами, який здійснюється ланцюжком: перший є головним щодо другого, другий – головним щодо третього і т.д.: *Історія народів учить, що та держава велична, в якій велична мала людина* (О.Довженко). [], що (), (в якій).

СПР мішаного типу – це речення з різноманітними комбінаціями однорідної, неоднорідної і послідовної підрядності плюс сурядні компоненти: *Країна жива і живий дух народу, допоки є пам'ять в народу, який здатний прощати, але й той народ мусить мати здатність давати опір ворогу* (Б.Олійник).

[] і [], (допоки), (який), але [].

Лекція 5

Тема Безсполучникові складні речення

Мета: розглянути питання про специфіку організації безсполучникових складних речень, засоби поєднання між частинами.

У результаті проведення лекції студенти повинні знати: засоби поєднання частин безсполучникових речень, правила пунктуації між частинами безсполучникових складних речень

Самостійна робота студентів: Опрацювати питання про пунктуацію у безсполучниковому складному реченні.

Ключові слова: синтаксис, складне речення, безсполучникове складне речення.

План

1. Граматична природа і відмінності безсполучникових речень від сполучникових. Роль інтонації в безсполучникових реченнях.

2. Типи безсполучникових речень. Безсполучникові речення з однотипними частинами. Безсполучникові речення з різнотипними частинами.

3. Пунктуація в безсполучникових складних реченнях.

4. Стилiстичне використання безсполучникових складних речень.

5. Складні речення з поєднанням сполучникового і безсполучникового зв'язку між частинами. Їх основні різновиди.

Література

1. Бевзенко С.П., Литвин Л.П., Семеренко Г.В. Сучасна українська мова. Синтаксис. – К.: Вища школа, 2005. – С. 220 - 230.
2. Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис. – К.: Либідь, 1993. – С. 304-306, 321-323, 347-350.
3. Каранська М.У. Синтаксис сучасної української літературної мови. – К.: НМК ВО, 1992. – С. 332 - 354.
4. Олійник О., Шинкарук В., Гребницький Г. Граматика української мови. – К.: Кондор, 2008. – С. 523-535.

5. Слинько І.І., Гуйванюк Н.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис сучасної української мови. Проблемні питання. – К.: Вища школа, 1994. – С. 654-656.
6. Сучасна українська літературна мова: в 5-ти т. / За ред. І.К. Білодіда. – К.: Наук. думка, 1969.- Т. 5.
7. Сучасна українська мова / За ред. О.Д. Пономарева. – К.: Либідь, 1997. – С.342-349.
8. Українська мова. Енциклопедія. – К.: Вид-во „Укр. Енциклопедія”, 2000. - С. 44.
9. Український правопис. – К.: Наукова думка, 1998. – параграф 118 - 121.
10. Шкурятяна Н.Г., Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. – К.: Літера, 2000. – С. 626- 635.
11. Шкурятяна Н.Г., Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. Модульний курс. – К.: Вища школа, 2007. –С.753-757, 773.
12. Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови. – К.: Академія, 2004. – С. 343-353.
13. Ющук І.П. Українська мова. – К.: Либідь, 2003. – С. 565 - 572.
14. Януш Я.В. Сучасна українська мова. Курс лекцій. – К.: КНЕУ, 2005. – С.400-412.

Додаткова література

1. Бевзенко С.П. Структура складного речення в українській мові. – К., 1987.
2. Дорошенко С.І. Складені безсполучникові конструкції в сучасній українській мові. – К., 1980.
3. Мельничук О.С. Розвиток структури слов'янського речення. – К., 1966. – С. 190-250.

Тезаурус

Безсполучниковими називаються складні речення, у яких компоненти об'єднуються за допомогою інтонації без участі сполучників і сполучних слів: *Під вечір стало цілком*

холодно, люди грілись в хатах і відпочивали. (П.М.)

Засоби зв'язку між частинами БСР

1. Смысловий зв'язок.
2. Інтонація: перелічення, протиставлення, зумовленості
3. Порядок розташування частин – впливає на смыслові зв'язки між частинами:
4. Видочасові форми дієслів-присудків.

Розрізняють такі **типи БСР**:

БСР з однотипними частинами

Частини БСР з однотипними компонентами сприймаються як синтаксично однорідні, а синтаксичні відношення у них – близькі до сурядних.

Серед БСР з однотипними частинами традиційно виділяють **3 різновиди речень**:

1.3 відношенням між компонентами, близькими до єднальних: *Знову цвітуть каштани, хвиля дніпровська б"є* (А.Малишко)

2.БСР з відношеннями між компонентами, близькими до зіставних: *Колись творилися слова, тепер — абрєвіатури* (Л.К.)

3.3 відношеннями між компонентами, близькими до протиставних: *Людей пильнує правда у житті, брєхня жєне у нетрі непролазні* (Д.Павличко). *Пан гуляв у себе в замку — у ямі стогнали люди* (Л.Українка)

БСР з різнотипними частинами

Це речення, які за значенням наближаються до складнопідрядних.

У БСР з різнотипними частинами виділяють такі **типи відношень**:

1.**Причиново-наслідкові.** У таких реченнях перша частина означає причину, друга – розкриває наслідок дії першої частини: *У такі дні мати хвилювалась найбільше: згадувала свого синочка маленьким.*

2.**Умовні:** у першій частині міститься умова виконання дії другої частини: *Будеш сіяти з сумом – вродить печаль* (Н.тв.).

3. **Часові** (інтонація): *Зійде сонце – Катерина по садочку ходить* (Т.Ш.)

4. **Пояснювальні**. У них друга частина розкриває зміст першої. Це тип речення, який уживається найчастіше: *Діти наше майбутнє: вони продовжують наш рід і вкорочують нам віку* (М.Левицький). *Будинок будуть так: спочатку ставлять фундамент, а все решту — потім.*

Деякі БСР можуть мати різне тлумачення складових частин, що залежить від інтонації (розділових знаків), від розуміння мовцем висловлюваного: *Перемелеться лихо, добро настане; Перемелеться лихо – добро настане.*

Лекція 6

Тема Період.Складні синтаксичні цілі. Текст

Мета: розглянути питання про період, його інтонаційні частини, складні синтаксичні цілі та засоби поєднання між їх частинами, абзац , текст.

У результаті проведення лекції студенти повинні знати: інтонаційн компоненти періода, засоби поєднання складних синтаксичних цілих, членування тексту.

Самостійна робота студентів:Опрацювати питання про пунктуацію в періоді, абзац , поділ тексту на абзаци.

Ключові слова: текст, період, сикладне синтаксичне ціле, абзац.

План

- 1.Період в українській мові, його синтаксичні особливості. Інтонація в періоді. Пунктуація в періоді.
- 2.Складні синтаксичні цілі. Граматичні засоби їх організації.
- 3.Абзац.
- 4.Текст. Поділ тексту на частини.

Література Період

1. Коваль А.П. Практична стилістика сучасної української мови. – К.: Вища школа, 1987. – С. 267 – 279.

2. Сучасна українська літературна мова: в 5-ти т. / За ред. І.К. Білодіда. – К.: Наук. думка, 1969.- Т. 5.
3. Українська мова. Енциклопедія. – К.: Вид-во „Укр. Енциклопедія”, 2000. – С. 435-437.
4. Чередниченко І.Г. Нариси з загальної стилістики сучасної української мови. – К., 1962. – С. 428 – 447.
5. Шкуратяна Н.Г., Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. – К.: Літера, 2000. – С. 643 – 645.
6. Шкуратяна Н.Г., Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. Модульний курс. – К.: Вища школа, 2007. –С.763 – 764, 773 – 813.
7. Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови. – К.: Академія, 2004. – С. 362 -364.
8. Ющук І.П. Українська мова. – К.: Либідь, 2003. – С. 618 – 620.
9. Януш Я.В. Сучасна українська мова. Курс лекцій. – К.: КНЕУ, 2005. – С.428.

Складне синтаксичне ціле

1. Бевзенко С.П., Литвин Л.П., Семеренко Г.В. Сучасна українська мова. Синтаксис. – К.: Вища школа, 2005. – С. 253-260.
2. Українська мова. Енциклопедія. – К.: Вид-во „Укр. Енциклопедія”, 2000. – С.359.
3. Шкуратяна Н.Г., Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. – К.: Літера, 2000. – С. 665 – 670.
4. Шкуратяна Н.Г., Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. Модульний курс. – К.: Вища школа, 2007. –С.771-772.
5. Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови. – К.: Академія, 2004. – С. 373 - 378.
6. Ющук І.П. Українська мова. – К.: Либідь, 2003. – С.628 -635.

Текст

1. Українська мова. Енциклопедія. – К.: Вид-во „Укр. Енциклопедія”, 2000. – С.627 - 628.

2. Шкурятяна Н.Г., Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова: Модульний курс. – К.: Вища школа, 2007. – С.770 – 813.
3. Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови. – К.: Академія, 2004. - С. 371 - 372.
4. Януш Я.В. Сучасна українська мова. Курс лекцій. – К.: КНЕУ, 2005. – С.431.

Абзац

1. Українська мова. Енциклопедія. – К.: Вид-во „Укр. Енциклопедія”, 2000. – С.6.
2. Шкурятяна Н.Г., Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. – К.: Літера, 2000. – С. 668.
3. Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови. – К.: Академія, 2004. - С. 373 - 378.
4. Ющук І.П. Українська мова. – К.: Либідь, 2003. – С.636.

Період – (від гр.*periodos* – кружний шлях, обертання) – багатокомпонентна синтаксична конструкція, об’єднана темою, повнотою та динамізмом змісту.

*Нехай обдурений я сном,
Нехай осміяний без жалю,
Нехай замість весни і раю
ридає вітер за вікном,
О, хай розвіялися сни,
Хай ті ж і сум, і жаль, і муки, -
Але я й досі чую звуки
моєї дивної весни*

(О.Олесь)

Частини періоду:

Перша частина – **протазис** – становить ряд однотипних синтаксичних фрагментів – складників (членів періоду).

Між першою і другою частинами періода є пауза, яка пунктуаційно оформляється комою, тире або ж комою і тире.

Друга частина – **аподозис** - містить висновок або

узагальнення того, про що йшлося в першій частині. Аподозис становить менш розгалужений, синтаксично компактніший фрагмент, який характеризується виразною спадною інтонацією.

Приклад періода з подвійною градацією:

Ранніми веснами, коли на заболоченому Поліссі ще не бралися сіяти, коли на Сулі та на Ворсклі, розпускаючись першим найніжнішим цвітом, сяяли білі вишневі садки, - над відкритими степами Півдня проносились страхітливі чорні бурі (О.Гончар).

Приклад обрамленого періоду:

*Я люблю тебе, друже, за те,
що в очах твоїх море синіє,
що в очах твоїх сонце цвіте,
мою душу голубить і гріє;
за волосся твоє золоте,
за чоло молоде і відкрите, -
Я люблю тебе, друже, за те,
що не можу тебе не любити*
(В.Сосюра).

Нова галузь мовознавства – **лінгвістика тексту** досліджує мовлення як багатоярусне цілісне явище, що складається з цілої системи синтаксичних одиниць.

Текст (від лат. *textum* - зв'язок, поєднання, тканина)- це писемний або усний масив, що становить послідовність висловлень, об'єднаних смисловою цілісністю, спільною темою та структурною організованістю.

Абзац – від нім. *Absatz* – уступ) це структурно-композиційна одиниця зв'язного тексту з тематичною цілісністю і відносною закінченістю змісту.

Одним із складових елементів тексту є **складне синтаксичне ціле**. У мовознавстві для означення цієї структурної одиниці тексту існує ще одна назва – надфразна єдність.

Надфразна єдність – це відрізок мовлення, що складається з двох і більше речень, об'єднаних спільною темою

в композиційно—синтаксичну конструкцію.

За змістом надфразна єдність має таку будову:

зачин (початок думки – як правило, перше речення),

середня частина (розвиток думки, виклад теми)

кінцівка (своєрідний підсумок вислову).

1. Надфразні єдності з *ланцюжковим зв'язком компонентів*. При такому зв'язку кожне наступне речення доповнює і розгортає думку попереднього, послідовно пов'язується з ним за змістом, а також за участю таких лексичних засобів, як уживання займенників, лексичних повторів тощо.

Наприклад:

Найбільше зусиль для становлення української літературної мови у ХІХ ст. в Галичині серед інших її культурних діячів доклав письменник, учений, великий український патріот священик Йосиф Лозинський. Він був непримиренним борцем за українську народну мову. Часто вступав у наукові дискусії ,доводячи переваги української народної мови над церковнослов'янською та російською.

Й.Лозинський був продуктивним ученим. Він писав багато і мудро, шкода тільки, що не мав належної підтримки. Йому погрожували, писали брудні анонімки, висміювали, але він завжди був вірним і безкомпромісним поборником народної мови, захищав і пропагував її. Вважав, що тільки на її основі повинна розвиватися українська літературна мова .

(Микола Лесюк, Доля моєї мови .- Ів.-Фр.: Нова зоря, 2004. - С. 101-102).

2. Надфразні єдності з *паралельним зв'язком компонентів*. Такі конструкції уживаються рідше. Для них властиво те, що між реченнями-компонентами встановлюються такі зв'язки, які існують між частинами складносурядного та безсполучникового речення. Як правило, у такому складному синтаксичному цілому розкриваються події, які відбуваються хоч і незалежно одна від одної, та одночасно, або ж послідовно змінюються.

Наприклад:

Хліб завжди був мірилом духовних, моральних і матеріальних цінностей. На яких би рівнях ми не вели про нього мову, він, хліб, має бути словом священним. Але про яку святість говорити, коли нещодавно на підмостках столичного Палацу культури „Україна” поліський ансамбль „Льонок” показав свою інтерпретацію не кращої з багатющого українського мелосу пісні „З сиром пироги”. Здійснивши сценічну танцювальну імпровізацію пісні, солісти під супровід мелодії гасали по сцені, розмахували камуфляж ним пирогом, кидали його долі, прикривалися ним, щоб поцілуватися. Чи можна так безвідповідально ставитися до хліба (нехай то була бутафорія, але ж вона символізувала чисто народний виріб!), легковажити людською святинею, пропагуючи таку несмаковицю засобами сцени?

(В.Скурагівський. Берегиня. – К.: Рад. письменник, 1987. – С. 142).

Дівчина вирвала з верби гілку й кинула далеко на воду. Гілка сунулась по воді поволі, а далі ніби побігла на лотоки і шубовснула під колесо. Дівчина засміялась і блиснула всіма білими зубами проти сонця, ніби двома низками перлів. Вона кинула очима на Лавріна, задивилась на його й засоромилась, потім знялася з місця, шугнула зозулею повз Лавріна, блиснула на нього карими очима й повернула на шлях.

Лаврін почув, що вона ніби освітила всю його душу, освітила густу тінь між вербами, неначе сонцем, і побігла на гірку зіркою.

(І. Нечуй-Левицький)

Лекція 7

Тема Пряма мова. Діалог. Монолог

Мета: розглянути питання про пряму мову, слова автора, особливості їх інтонуювання; діалог та монолог.

У результаті проведення лекції студенти повинні знати:

інтонаційні особливості прямої мови та слів автора, засоби передачі прямої мови непрямою, членування діалогу та монологу.

Самостійна робота студентів: опрацювати питання про пунктуацію при прямій та непрякій мові, репліках діалогу.

Ключові слова: діалог, монолог, пряма мова, непряма мова, слова автора.

План

1. Пряма мова і слова автора.
2. Непряма мова. Способи заміни висловів з прямою мовою і словами автора на непряму мову.
3. Вільна непряма мова або невласне пряма мова.
4. Діалог.
5. Монолог.

Література

1. Олійник О., Шинкарук В., Гребницький Г. Граматика української мови. – К.: Кондор, 2008. – С.444 – 463.
2. Сучасна українська мова / За ред. О.Д.Пономарева. - К.: Либідь, 1997. – С.360 - 371.
3. Українська мова. Енциклопедія. – К.: Вид-во „Укр. Енциклопедія”, 2000. – С. 379, 500-501.
4. Український правопис. – К.: Наукова думка, 1996. – С.153 – 155 (параграф 125).
5. Шкурятяна Н.Г., Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. – К.: Літера, 2000. – С.653 - 665.
6. Шкурятяна Н.Г., Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. Модульний курс. – К.: Вища школа, 2007. –С.764 – 813.
7. Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови. – К.: Академія, 2004. – С.364 - 370.
8. Ющук І.П. Українська мова. – К.: Либідь, 2003. – С.620 - 628.
9. Януш Я.В. Сучасна українська мова. Курс лекцій. – К.: КНЕУ, 2005. – С.429 – 432.

Пряма мова – це точно, дослівно відтворений чужий вислів із збереженням форми, змісту та інтонаційних особливостей.

Наприклад: *“Життя лиш доти має вартість, доки чоловік може допомагати іншим”, - говорив Іван Франко.*

Непряма мова – чужа мова, відтворена без збереження форми та інтонації, введена в авторський текст як слова автора.

Наприклад: *“Діду, а куди лебеді полетіли?” - запитав хлопчик (М.Стельмамах) — Хлопчик запитав діда, куди полетіли лебеді.*

Невласне пряма мова – це так зване внутрішнє мовлення. Невласне пряма мова є способом передачі чужої мови, що передається автором як власне. Невласне пряма мова становить проміжний етап між прямою і непрямою мовою.

Наприклад: *Челядь гуляє на майдані; старі гомонять під ворітьми, а в Маланки звичайні гості-думки. Ох, боже-Боже, трошки того віку, а як важко його прожити. Андрій знову не найнявся. Отак щороку легкого хліба шукає. (М.Коцюбинський).*

Цитата – це дослівно наведений уривок тексту для підтвердження чи заперечення чієїсь думки.

Лекція 8

Тема Пунктуація

Мета: розглянути питання про пунктуацію як про систему правил уживання розділових знаків

У результаті проведення лекції студенти повинні знати: основні правила уживання розділових знаків, типи розділових знаків

Самостійна робота студентів: Опрацювати питання про пунктуацію в періоді, абзац, поділ тексту на абзаци.

Ключові слова: пунктуація, розділові знаки.

План

1. Сучасна українська пунктуація, її наукові основи.

Значення пунктуаційних норм.

2. Загальні відомості з історії пунктуації.

3. Система розділових знаків сучасної української мови. Інтонація речення та пунктуація. Структура речення та пунктуація.

4. Використання розділових знаків із спеціальними стилістичними завданнями.

Література

1. Бевзенко С.П., Литвин Л.П., Семеренко Г.В. Сучасна українська мова. Синтаксис. – К.: Вища школа, 2005. – С.261-262.
2. Москаленко Н.А. Нарис історії української пунктуаційної термінології. – Одеса, 1959. – 36 с.
3. Сучасна українська мова /за ред. М.Я.Плющ. – К.: Вища школа, 1994. –
4. С. 403-405.
5. Українська мова: Енциклопедія. – К.: Українська енциклопедія, 2000. –
6. С. 122, 151, 192, 242, 259, 268, 502-503, 633, 639.
7. Український правопис: 5-е вид., стереотип. – К.: Наук. Думка, 1996. –
8. С. 126-155 (параграфи 115-125).
9. Шулжук К.Ф. Синтаксис української мови. – К.: Академія, 2004. - С. 377 – 387.
10. Ющук І.П. Українська мова. – К.: Либідь, 2003. – С. 441 – 447.
11. Олійник О., Шинкарук В., Гребницький Г. Граматика української мови. – К.: Кондор, 2008. – окремо пунктуації не розглядає.
12. Шкуратяна Н.Г., Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. Модульний курс. – К.: Вища школа, 2007. – не розглядає окремо пунктуації.
13. Януш Я.В. Сучасна українська мова. Курс лекцій. – К.: КНЕУ, 2005. – С.433 – 440.

Тезаурус

Пунктуація – від лат. *Punctum* - крапка) – це розділ мовознавства, що вивчає систему правил уживання розділових знаків. Даний термін означає також і сукупність розділових знаків мови та їх уживання в тексті.

Пунктограма – уживання розділового знака, що відповідає правилам пунктуації.

Роздільні — це знаки, що розділяють попереднє і наступне речення, один однорідний член речення та інший тощо.

Роздільними знаками є *крапка, знак питання, знак оклику, кома, крапка з комою, двокрапка, крапки, тире*. Такі знаки уживаються як одиничні або як повторювані.

Видільні знаки уживаються для відокремлення тієї чи іншої синтаксичної одиниці для пояснення, уточнення, розкриття чи увиразнення інших членів або компонентів речення.

Видільними є парні знаки: *дві коми (при відокремлених членах речення, уточнюючих зворотах), два тире (при відокремлених членах речення), дужки (при вставних та вставлених компонентах), лапки*.

Практичні заняття

Практичне заняття 1

Складне речення. Складносурядні речення

Мета: розглянути особливості організації складних речень та складносурядні речення. Виробити навички аналізу складносурядних речень та вживання в них розділових знаків

Студенти повинні знати: що називається складносурядним реченням та їх типи, які розділові знаки уживаються між компонентами складносурядного речення

Студенти повинні вміти: визначати складні речення за різними параметрами класифікації, ділити складносурядні речення на компоненти, аналізувати складносурядні речення за схемою, утворювати складносурядні речення за поданими

схемами.

Самостійна робота студентів: Спостереження за складносурядними реченнями у читанках для початкової школи. Виписати 20 речень ССР з читанок для початкової школи і проаналізувати їх за схемою.

План

1.Складне речення як синтаксична одиниця. Засоби вираження зв'язку між частинами складного речення. Сурядний і підрядний зв'язок між частинами складного речення.

2.Типи складного речення, їх загальна характеристика.

3.Засоби вираження синтаксичних зв'язків між частинами сурядного речення.

4.Різновиди складносурядних речень.

Практичні завдання

Вправа 1. Виконати повний синтаксичний аналіз простих речень.

1. Мова – знаряддя мислення. Поводитися з мовою як-небудь – значить і мислити як-небудь (О.Толс.). 2. Отари сірих хмар лежать безрушно й сонно (Каш.). 3. Ось його хата, біла, з теплою солом'яною стріхою, порослою зеленим оксамитовим мохом, архітектурна праматір пристановища людського (О. Довж.). 4. Тепер Софія ні про що не могла думати, окрім своєї дитини (Др.). 5. Незважаючи на обставини життя, Карпо Тобілевич зміг дати значну освіту всім членам своєї сім'ї (І.Фр.). 6. Історія була несправедливою до Дмитра Вишневецького. Він увійшов у народні думи під іменем Байди – безтурботного гультіпаки. Однак цей мудрий чоловік зумів зібрати разом розрізнені козацькі ватаги і спорудив на острові Хортиця великий замок. Цей замок став першою козацькою фортецею. Іменем Вишневецького відкривається галерея славних українських гетьманів. Слава про нього швидко розійшлася по всій Україні (М.Слабошпицький).

Вправа 2. Виконати повний синтаксичний аналіз

речень. Дати характеристику простих речень за схемою:

1. Сурядне – підрядне.

2. Складне – просте.

3. Поширене – непоширене.

4. Двоскладне – односкладне.

5. Стверджувальне – заперечне.

6. За метою.

7. За емоційним насиченням.

1. Парубок спершу, мабуть-таки, не сприйняв її за польову царівну і стояв, широко розкривши здивовані очі (П.М.).

2. Парубкові здавався небесним той свіжий гнучкий голос дівчини (І.Н.-Лев.). 3. Історик міг з першого ж слова заворожити

геть увесь, без винятку, клас. Розкриваючи будь-яку тему, складну, просту, цікаву й не зовсім, він завжди супроводжував

власними доповненнями, скрашуючи матеріал підручника власними відступами. (О.Жовт.). 4. Приїхав Остап із далекого

містечка. У школі він виявив не тільки високі здатності в науках, а й захопився читанням усієї літератури убогої сільської

читальні (О.Слісаренко). 5. Він звернувся до парубків з проханням доглянути його коні (Коц.). 6. Юрій Яновський був

людиною з витонченими рисами обличчя і неповторною манерою жартувати (З журн.).

Вправа 3. Завдання: Напишіть під диктовку. Поясніть розділові знаки при однорідних членах речення.

Ми не дали взірців тортур навіть у найжорстокіші і нелюдські часи історії. Навіть шибениця і паля — не наші винаходи. А гільйотина і кулемет — тим більше. Не забуваймо про це, українці. Ми натомість дали світові «Руську правду» як еталон майбутніх законів, а наш гетьман Пилип Орлик напише першу в світі конституцію, задовго до польської і французької, не кажучи вже про американську.

Ми формувалися як осілий, домашній і неагресивний народ, ми рідко ходили по чуже, вмюючи обстоювати своє, кривне. Тому об наш спокій і непоказне, неефектне лицарство розбивалися і татаро-монгольські, і турецькі орди. Коли нас чіпали у власному домі — перемогти нас було неможливо. Ми не приховуємо того,

що і Богдан Хмельницький вибухнув гнівом і очолив одне з найпотужніших національно-визвольних повстань саме тому, що польський шляхтич зачепив його родинне гніздо. Так, ми — домашні, але не приведи Господи чіпати нас у нашому домі. Цю рису ми беремо з собою і в третє тисячоліття. Вона, саме ця риса, принесла нам багато горя і страждань, бо двері нашого дому здебільшого були відкритими, і тому частіше заходили вороги, як друзі.

Ми вперто витворювали свої традиції, свій характер і етнічний образ. Козацьке братство з етикою непохитного побратимства, прямі, демократичні вибори старшини і гетьмана, колегіальні рішення на січі, виборні судді і відкрите судочинство, культ особистої і колективної свободи виключали навіть можливість рабства і кріпацтва аж до входження в Російську імперію (221 сл.) (В.Яворівський).

Вправа 4. Підкреслити предикативний центр у реченнях. Виділити складні речення.

1. Марина злякано прислухається до тиші, торкається губами холодного посрібленого металу ручки, ковзає очима по розкиданих по столі паперах. Але ті вже її не цікавлять(М.Іщенко). 2. Вона не знала, що тиша не завжди потрібна людині (М.Іщенко). 3. А тепер у село приїхала його мати, їй піднесли хліб-сіль (В.Сух.). 4. Сива людина бере з могили калинову гілку і йде на поляну(А.Шиян). 5. Мати мовчки розмовляла з сином. Вона говорила йому слова, які ніхто ніколи не почує і які знають тільки матері і більше ніхто (В.Сух.). 6.У високих травах сюрчали коники, але якое журливо і тоскно. 7. Ще не затих відгомін праці, студентських спірок і розмов, та вже із замиських дібров і вечір завітав зненацька (С.Криж.).

Вправа 5. Проаналізувати речення.

1. Яскравий день, свіже повітря задурманили метеликові голову, й на якусь мить він завмер, а тоді почав пробувати крила (А.Давидов). 2. Один син кривавим потом умивається, та робить, та дбає, а другий, ледащо, лінується, п'є (Б.Грінченко). 3. Дні у червні довгі, і сонце схилилося до обрію (Р.Самбук). 4. А

над краєм журавлі з лиману, а в долині хвиля з-за туману, а Дніпро клекоче ген поволі і шукає щастя-долі (А.Малишко).5. Люблю весну, та хто її не любить на цій чудесній, радісній землі (В.Сос.). 6. Ще тільки благословлялось на світ, а вже чутка прудконогим зайченням котилась від хати до хати. 7. Може, квіти зійдуть – і настане ще й для мене весела весна (Л.У.). 8. Сонце зайшло, і надворі почало вже темніти (Н.-Лев.). 8. Місяць зійшов над горами, і розвиднілась ніч, і все довколишнє переінакшилося фантастично (Щ.Гонч.). 9. І далі, далі все ми йшли серед туману, серед мли, і враз повіяв буревій весною згублених надій (О.Олесь). 10. На новому хресті хустку вітер розвіває, а дівчина у черниці косу розплітає (Т.Ш.). 11. Зелениють жита, і любов одцвіта, і волошки у полі синіють (В.Сос.). 12. Співало все, сміялося, бриніло, а я лежала хвора й самотна (Л.У.). 13. Мене недуга гне додолу, а я встаю і жду вітрів(Степан Будний).

Вправа 6. Проаналізувати речення, накреслити їх схеми. Виконати аналіз членів речення та дати загальну характеристику компонентів складних речень.

1. Червонобоким яблуком округлим скотився день, доспілий і тяжкий, і ніч повільним помахом руки широкі тіні чорним пише вуглем (М.Рил.). 2. Читати треба про минуле, а сучасне треба вивчати власним спостереженням (Л.Лук'яненко). 3. А човен гнало і гнало вперед, і від збитих вершків хвиль сіялись бризки на веслярів і на дітей (Ю.Логвиненко).

Вправа 7. Проаналізувати складносурядні речення з кількома компонентами. Накреслити схеми.

1. На пристані було порожньо й темно, але десь в однім віконці блимав вогник, а далі яскравівся маяк (О. Івченко). 2. Вагони у вітрі, у дзвонах, і верби на вечора тлі, і люди на шумних перонах, і щастя вгорі й на землі (В. Сос.).3. Веселий день вже одгорів, і даль доносить пісню журавлину, а я іду у морі ліхтарів, закоханий в безсмертну Україну (В.Сос.). 4. Дівчина троянди поливала, і кудись котилась хмар навала, і сміялась осінь за вікном (В.Сос.).

Вправа 8. Довести (скласти відповідні речення) , що

сполучники та, а можуть бути омонімічного характеру.

Вправа 9. Скласти речення за схемою:

ССК + і + ССК + а + ССК

ССК +але + ССК

ССК + і + ССК + ССК + і + ССК

Питання для самоперевірки

Яке речення називається складним?

Які речення називаються складносусрядними?

Які ви знаєте види складносусрядних речень?

Якими засобами можуть поєднуватись складносусрядні речення?

Практичне заняття 2

Складнопідрядні речення.

СПР одночленної будови

Мета: розглянути специфіку складнопідрядних речень та засоби зв'язку між їх частинами. Виробити навички аналізу складнопідрядних речень одночленної будови.

Студенти повинні знати: засоби зв'язку між частинами складнопідрядного речення, складнопідрядні речення з підрядними з'ясувальними, означальними, міри і способу дії.

Студенти повинні вміти: визначати складні речення за різними параметрами класифікації, ділити складнопідрядні речення на компоненти, аналізувати складнопідрядні речення одночленної будови за схемою, утворювати складнопідрядні речення одночленної будови за поданими схемами.

Самостійна робота студентів: Виписати по 5 зразків складнопідрядних речень з ПК означальними, з'ясувальними, міри та способу дії з читанок для початкової школи. Опрацювати питання про пунктуацію у складнопідрядному реченні.

План

1. Структурні особливості складнопідрядних речень. Головна та підрядна частина складнопідрядного речення.
2. Засоби оформлення зв'язку між частинами

складнопідрядного речення.

3. Структурно-семантична класифікація складнопідрядних речень.

4. Види підрядних частин: складнопідрядні речення з підрядними означальними, з'ясувальними, способу дії, міри й ступеня.

Практичні завдання

Вправа 1. Проаналізувати речення. Визначити тип підрядних компонентів у складнопідрядних реченнях. Накреслити схеми речень.

1. Той, кого заспокоїть самовдоволення, перестає розвиватись (З газ.). 2. Треба нам, письменникам говорити так, щоб і недруги вивчали нашу мову, аби читали нас в оригіналі (І.Вільде). 3. З шелестом ниви, з шелестом старих верб, зі співом перепілки парубок дійшов до села і попрямував до дзвіниці, в якій і тепер дримали і святкові і скорботні голоси його дзвонів (М. Ст.). 4. У монастирі Спаса зберігалася чаша з білого каменю, в якій буцімто Ісус перетворив воду на вино (П.Загреб.). 5. На тім мості, що ледве стоїть, колись ми ловили рибу (П.М.). 6. Колишній наймит, що раптом став газдою, ще з більшою запопадливістю взявся до роботи (Ю. Керекеш). 7. Червоне коло, вищерблене хмарою, здіймалося над обрієм, ніби якась могутня рука підіймала над світом прапор (О.Копиленко). 8. Діти кидали з мосту паперові кораблики і залюбки спостерігали, як несла їх швидка течія (Ю. Збан.). 9. Що за все в житті треба платити, він знав добре (І.Н.-Лев.). 10. Успіх у житті значною мірою залежить від того, як ми вміємо тримати себе з людьми (І. Томан).

Вправа 2. Проаналізувати засоби зв'язку між частинами складнопідрядних речень. Встановити сполучники і сполучні слова.

1. Дівчина співала стиха та виразно про того сироту-наймита, що не має в світі роду (С.Васильч.). 2. І де взялась сила, що допомогла вистояти Кобзареві? (О.Г.) 3. У княжий табір вісник вість приніс, що меч тевтона над Волинню звис (М. Бажан). 4. І ми шануємо тих, що свідомі своєї високої мети (С.

Скляр). 5. Збратав нас труд, що творить чудеса (М.Рил.).6. Моя душа ніколи не забуде того дарунка, що весна дала (Л.У.). 7. У серце увійде лиш те, що йде від серця (Ж.-Ж. Руссо). 8. Він говорив, що треба працювати серцем (О.Довж.). 9. І Дніпро шепоче, що уже весна (Л.Дмит.). 10. Найвищою формою творчості є діяльність, яка прокладає нові шляхи в науці і мистецтві (В.Шацька). 11. І зацвітуть червоні маки на тих столочених полях, де люди, вбиті в час атаки, довіку житимуть в піснях (Л.Дмитерко).

Вправа 3.Скласти речення за схемами:

[так], що ()
[, (котрий)]
(хто) , [той]
[, що ()]
[], (кому)

Питання для самоперевірки

Які особливості поєнання частин у складнопідрядному реченні?

Які ви знаєте засоби поєднання частин складнопідрядного речення з підрядним зв'язувальним?

Які ви знаєте засоби поєднання частин складнопідрядного речення з підрядним означальним?

Які ви знаєте засоби поєднання частин складнопідрядного речення з підрядним способу дії?

Які речення належать до СПР одночленної будови?

Практичне заняття 3

Складнопідрядні речення, їх засоби зв'язку між частинами. СПР двочленної будови

Мета: розглянути специфіку складнопідрядних речень двочленної будови та засоби зв'язку між їх частинами. Виробити навички аналізу складнопідрядних речень двочленної будови.

Студенти повинні знати: засоби зв'язку між частинами складнопідрядного речення з підрядними двочленної будови, складнопідрядні речення з підрядними місця, часу, умови,

причини, мети, допусту, наслідку.

Студенти повинні вміти: визначати складнопідрядні речення двочленною будовою, ділити складнопідрядні речення з підрядними місця, часу, умови, причини, мети, допусту, наслідку на компоненти, аналізувати за схемою, утворювати за поданими схемами.

Самостійна робота студентів: Виписати по 5 зразків складнопідрядних речень з ПК міри, допусту, місця, часу, наслідку, мети, причини, умови з читанок для початкової школи. Опрацювати питання про пунктуацію в складнопідрядному реченні.

План

1. Структурні особливості складнопідрядних речень. Головна та підрядна частина складнопідрядного речення.

2. Засоби оформлення зв'язку між частинами складнопідрядного речення.

3. Складнопідрядні речення з порівняльними, місця, часу, мети, причини, наслідку, умовними, допустовими, супровідними.

Практичні завдання

Вправа 1. Проаналізувати речення. Визначити тип підрядних компонентів у складнопідрядних реченнях . Накреслити схеми речень.

1. Більшість людей щасливі настільки, наскільки вони вирішили бути щасливими (А.Лінкольн). 2. А чи сумуєш ти від того, що в нас в садку нема пташок співучих, не чути пісень сріблястих про ночі зоряні, про сонце, про кохання ?(О.Олесь)3. Віками мріяла людина піднятися на висоту , щоб бачити і ніч, і днину й земної кулі красоту (В.Піпаш). 4. Група приїжджих зупинилася на горбі, де колись над широкими плавнями підіймалася їх церква (О.Довж.). 5. Якби мої думи німії та піснею стали без слова, тоді б вони більше сказали, ніж вся оця довга розмова (Л.У.). 6. З дороги було видно, як в низині вився кривульками глибокий та каламутний Прут (М.Коц.). 7. Теплий туман слався по полю і налив балку по самі вінця, так що дерева

потопали в ньому (О.Довж.). 8. Хоч у житті стрічав тебе я рідко, та все ж мені той спогад гріє (І.Франко). 9. Він жив на самому кінці села, де глибокий яр входив у ліс вузьким клином (І. Н.-Лев.). 10. То цвітуть мальви, посаджені дівчатами - полтавками, щоб не синіли вони в затінку хати, а красувалися на виду у всіх (І.Цюпа).11. Щоб зворушити інших, треба бути самому зворушеним (О.Довженко).12. Переконаність народжується там, де процес оволодіння знаннями супроводжується почуттям солідарності з учителем (В.Сух.).

Питання для самоперевірки

Які особливості поєднання частин у складнопідрядному реченні?

Які речення належать до СПР двочленної будови?

Які ви знаєте засоби поєднання частин складнопідрядного речення з підрядним міри?

Які ви знаєте засоби поєднання частин складнопідрядного речення з підрядним мети?

Які ви знаєте засоби поєднання частин складнопідрядного речення з підрядним причини?

Які ви знаєте засоби поєднання частин складнопідрядного речення з підрядним наслідку?

Які ви знаєте засоби поєднання частин складнопідрядного речення з підрядним допустовим?

Які ви знаєте засоби поєднання частин складнопідрядного речення з підрядним часу?

Які ви знаєте засоби поєднання частин складнопідрядного речення з підрядним місця?

Практичне заняття 4

Складні речення з кількома підрядними

Мета: розглянути складні речення з кількома підрядними та види зв'язку між їх частинами. Виробити навички аналізу таких речень.

Студенти повинні знати: складні речення з кількома підрядними та види зв'язку між їх частинами.

Студенти повинні вміти: визначати складні речення з кількома підрядними, ділити складнопідрядні речення з кількома підрядними на компоненти, аналізувати їх за схемою,

утворювати за поданими схемами.

Самостійна робота студентів: Знайти у текстах творів для дітей молодшого шкільного віку 10 складних речень з кількома компонентами та проаналізувати їх. Опрацювати питання про пунктуацію в складнопідрядному реченні з кількома компонентами.

План

- 1.Складнопідрядні речення з кількома підрядними частинами різних видів.
- 2.Конструкції з однорідною підрядністю.
- 3.Конструкції з неоднорідною підрядністю
- 4.Конструкції з послідовною підрядністю.

Практичні завдання

Вправа 1. Проаналізувати складні речення з кількома підрядними. Накреслити їх схеми, зробити їх опис.

1. Йду в Карпатах крізь летючі хмари, де світанки сонце надпили, де на скелях пишуть мемуари блискавки, століття і орли (Л.Кост.). 2. Ніколи я не знав, що малюки, вітаючи нас помахом руки, коли наш поїзд між полями лине, дарують неоцінні нам перлини, які ревниво треба берегти (М.Рил.). 3. ...Розкажи, як за горою сонечко сідає, як у Дніпра веселочка воду позичає (Т.Ш.). 4. У городі, де грають струни п'яні, де вічний шум, де вічна суєта, я згадую слова твої неждані (М.Рил.). 5. Серце моє співає, коли я чую слова „обрій”, ”далечинь”, „хмаринка”, бо слова ці ввійшли в мою свідомість разом із почуттям подиву до краси того, що пережили мої далекі предки, коли немовби від доторкання кресала до чарівного кременя народилась іскринка нової мислі (З газ.). 6. Багато поезій, прекрасних пісень, легенд, повір'їв, притч, повчальних історій складено про батька і матір, яких ми повинні поважати, цінувати кожен прожитий ними день, робити для них якомога більше добра, бо ми перед ними у вічному боргу (З журн.). 7. І ніхто не помітив, як надворі скупчились важкі чорні хмари, як заревло море, як заgrimів грім удалині (О.Донченко). 8. Тільки з

переказів глухий гомін доходить, що копали цей колодязь колись чумаки, чії дороги пролягали в цих сивих степах (О.Гонч.).9. У воїнів-слов'ян існує повір'я, що після великої битви Господь відкриває небесні водоспади, щоб умити осквернену людьми землю (З журн.). 10. Частина селян стрімголов кинулась на болото, хоча Богун особисто вернувся, щоб їх перепровадити через нього (З журн.). 11. Хотіла б я вийти у чисте поле, припасти до сирої землі і так заридати, щоб зорі почули, щоб люди вжахнулись на сльози мої (Л.У.). 12. Коли танули сніги і зі стріх капала вода, коли можна було на повні груди вдихнути цілющого повітря, напоєного всіма пахощами степу, молодого чумака нестримно, непереборно вабила мандрівка (Б.Леськів).13. Не останнім серед багатьох позитивних прикмет Васильченкової прози є те, що письменник зумів створити непересічні, воістину народні характери, такі яскраві, що їх не сплутати із жодним іншим (Д.Міщенко). 14. Поезія Василя Стуса виходить далеко за межі того експериментального бунтарства, часто дилетантської, показової інтелектуалізації вірша, що були притаманні творам багатьох ровесників, які будували саме на цьому з часом свої багатосходинкові кар'єри (Ю.Покальчук).15. Коли я читаю або чую слово „Вітчизна”, в душі моїй звучить голос матері, що читає оті чудові рядки нашого Тараса Шевченка про сонечко, веселку, сокорину (В.Сух.). 16. Командувач оглянув, як зміцнювалися берегові батареї, як готувалися позиції, як усе жило наступним штурмом (Ю.Ян.).17. Щасливі ті діти, які народжуються в своєму рідному краї і, виростаючи в нім, поступово краще пізнають його та народ, бо наша любов до рідного краю мусить бути свідомою (С.Воробкевич).18. Педагог повинен викликати явище зростання у самого себе, тоді він буде живий і прийнятний для дітей, бо буде сповнений інтересу до дітей (С.Шацький). 19. Я гадаю, що не тільки важко, а й неможливо добре виховати дітей, якщо ти сам поганий (Л.Толстой). 20. Я думаю, що найбільше щастя, найбільша радість для письменника була б, коли б читачі називали його своїм учителем, бо це дуже високе і дуже почесне звання (Л.Дмитерко). 21. Добре знати зимою, що знов навесні ти

побачиш обличчя трав, які повмирали під саваном білих снігів (Є.Гуц.).

Питання для самоперевірки

Як поєднуються компоненти у складному реченні з послідовною підрядністю?

Як поєднуються частини у складнопідрядному реченні з однорідною супідрядністю?

Як поєднуються частини у складнопідрядному реченні з неоднорідною підрядністю?

Практичне заняття 5

Складні речення мішаного типу

Мета: розглянути складні речення з поєднання сурядного і підрядного зв'язку. Виробити навички аналізу таких речень.

Студенти повинні знати: найбільш частотні випадки уживання речень мішаного типу та способи їх зв'язку між частинами.

Студенти повинні вміти: визначати багатоконпонентні речення мішаного типу, ділити такі речення на частини, аналізувати за схемою, утворювати за поданими схемами.

Самостійна робота студентів: Знайти у текстах творів для дітей молодшого шкільного віку 10 складних речень з кількома компонентами мішаного типу та проаналізувати їх. Опрацювати питання про пунктуацію в складнопідрядному реченні з кількома компонентами.

План

- 1.Складнопідрядні речення з кількома підрядними частинами різних видів.
- 2.Конструкції з однорідною підрядністю.
- 3.Конструкції з неоднорідною підрядністю
- 4.Конструкції з послідовною підрядністю.
- 5.Складні речення мішаного типу.

Практичні завдання

Вправа 1. Проаналізувати речення. Визначити тип

***підрядних компонентів у складнопідрядних реченнях .
Накреслити схеми речень.***

1. Слава тому, хто шляхами вже протертими не йде, а між скелями і тернами кращий шлях він знов кладе (М.Рил.). 2. Дарма, що стояло тихе сонячне безвітря, листя тріпотіло на деревах вздовж шляху і довгі тіні від дерев лягали аж до середини дороги (Смол).3. Якщо вибирати між красою і правдою, то я вибираю красу, і ми не постигнемо краси. Ми ніколи не зрозуміємо правди (О.Довж). 5. Хто чекає пасивно, той урешті отримає очікуване, але йому дістанеться тільки те, що залишилось після тих, хто діяв енергійно (А.Лінкольн). 6. Твоя душа за мною не жалкує, а тільки серце вражене сумує, і жаль тобі, що ти мене кохаєш (Л.У.).

Вправа 2. Проаналізувати речення. Розставити розділові знаки. Визначити тип підрядних компонентів у складнопідрядних реченнях . Накреслити схеми речень.

1. Не поспішай радіти коли тобі усміхається доля; може вона усміхається тому хто стоїть за твоєю спиною (А.Коваль). 2. Розумні люди говорять тому що їм є що сказати а дурні тому що їм хочеться щось сказати (Платон) 3. Є два типи аристократів ті що знають усе нічого не навчившись і ті що всього навчившись нічого не знають (В.Державін). 4. Не ображайся коли люди говорять про тебе правду може вони більше нічого про тебе не знають (А.Коваль).

Вправа 3. Охарактеризувати складні речення з сурядним і підрядним зв'язком. Накреслити схеми речень.

1. Україною зветься ті землі, на яких живе з давнього давна український народ, а найбільша частина цих земель то є велика Україна, що степом великим стелиться аж до Чорного моря (Софія Русова). 2. Життя, з яким має справу виховання, не вкладається в жодну однобічну теорію, і навіть теоретик в житті є практичною людиною(К.Ушин.). 3. І світ далекої казки, і цвіт іванокупальської папороті, і чари сердечного слова війнули над її печаллю, і стало жаль, що вона вже не та дівчина, якій Софія Петрівна клала руку на коси (М. Ст.). 4. Світ падав на бризки білої хвилі, що лилася по камінні, й хвиля блищала у густій

зеленій тині, як снопи срібла та кришталю (І.Н.-Лев.). 5. Сонце і повітря лоскочуть щоки, а зелень ялинкових гілок виглядає з-під снігу так свіжо, що, здається, надворі стоїть весна, одягнена у білі шати (М.Коц.). 6. В повітрі дощ, і гречка пахне тепло, немов розлився бурштиновий мед (М.Рил.). 7. Людині, яка змінює обличчя природи, звеличує красу землі, ніщо не страшне, і ніхто не в силі спинити її (Н.Рибак). 8. Каземат, в якому майже два роки томилися, очікуючи викупу, гетьмани війська польського, був добра устаткований, і не знали знак омиті бранці ні голоду, ні холоду (Р.Іваничук). 9. Тарас Шевченко народився на українській землі, під українським небом, проте він належить до тих людей-світочів, що стають дорогими для всього людства і що в пошані всього людства знаходять безсмертя (О.Г.). 10. Поетична грань жила в слові, і слово було немислиме без неї, як ріка немислима без води (Д.Павличко). 11. Рояль стоїть в тяжкій задумі, а на клавішах задрімали звуки, немов чекають в безвідраднім сумі на твої білі, легкі, творчі руки (П.Карманський). 12. Я йшов покірно, бо я любив тебе надмірно, але мені тоді здалося, що то не золоте колосся, що то любов мою безмежну стоптали так необережно (Д.Павличко). 13. А там, куди злетілися всі журавлі, в далекій від нас Африці, справді завжди було тепло й сонячно, і птахи з насолодою відпочивали після важкого осіннього перельоту (О.Іваненко). 14. Тиша навколо тебе іскриться чи то морозними іскрами, чи то місячним промінням, але варто тобі ступити крок, як вона сахається по боках, бо лякається того сухого тріску, яким озивається опале листя (Є.Гуцало). 15. Татарські вершники заїхали в воду, але швидка течія огорнула їх, коні іржали, билися у воді, бо мулисте дно ловило їх і затягало під воду (Легенди та перекази). 16. Навколо вирують пристрасті, ламаються списи в щоденних баталіях, що їх ведуть будівничі з браконьєрами, а собор стоїть, думає свою одвічну думу (О.Гонч.).

Вправа 4. Проаналізувати речення, накреслити їх схему.

1. Як тільки смеркне і чорне небо щільно укріє землю, далекий обрій враз розцвітає червоним сяйвом (М.Коц.). 2. Від

часу до часу вона здіймала очі вгору й аж тепер побачила, що повітря непомітно заповнилося вогкістю й через її каптаник добився до її тіла якийсь холод (О.Кобил.). 2. Під ногами в козака одсвічувався свіжий, низький, зелений берег, на якому він стояв; а посеред річки видніється ясне небо, де виграє, іскриться сонце, а коло протилежного берега у прозорій воді відбилось село так, наче воно перекинулося (М.Вовч.).3. Востаннє бачили люди молодицю з дівчинкою тоді, як востаннє чутка була розбіглася, що Кармелюк визволивсь, повернувся (М.Вовч.). Знов брати почали жити та поживати з старшим краном та примічали, що старший брат вже не той став, що колись був (М.Вовч.).4. В одній хатці, що скраю стояла, ближче до поля, жила удова, а у вдовиці був син, дитина єдина, і звали того сина Іван (М.Вовч.). 5. Цієї ж весни почулось скрізь, що знов з'явилися розбійники, Кармелюкові товариство, що знов Кармелюк отаманує, визволивсь, повернувся (М.Вовч.). 6. Під липами неподалік колгоспної контори люди почали сходитись лише опівдні, хоч два автобуси, які мали відвезти хлопців та їхніх родичів до району, стояли тут іще з восьмої ранку (Є.Гуцало). 7. Ось чутно, як несе вітер якусь новину з далекого лісу, що синіє за горбочком (М.Коц.). 8. Крізь одчинені двері доносилося іржання голодних коней, що вступали у двір, і бряжчала зброя на козаках (М.Коц.). 9. Школа – духовна колыска народу, і чим більше народ піклується про свою колыску, тим блискучішим буде його майбутнє (В.Сух). 10. Буря виникла цілком раптово, небо змішалось з водою, і в цьому хаосі почалися такі електричні розряди, які хіба що могли приснитися в страхітливому сні (В.Бережний). 11. Жінки з чемністю слухали, вірніше, удавали, що слухають, бо насправді їхню увагу захопила не так сама піраміда Хеопса, як різноголосий і різнобарвний натовп біля неї (В.Бережний). 12. Нічого в світі так я не люблю, як саджати що-небудь у землю, щоб воно проростало(О.Довженко). 13. І бачив він, як Петро під першим враженням попав у лють, як кроками велика на бігав по таборі, придираючись до кожної дрібниці, до недосить сильно пришитого гудзика, щоб знайти жертву, на якій міг би зігнати

свій лютий гнів (Б.Лепкий). 14. Дощ давно вже перестав; хмари розійшлися; вплив ясний місяць, заглядав у вікна, а на долівці й по стінах розмальовував чудні якісь виводи-узори (П.Мирний). 15. Оселився Грицько на зиму у чужій сім'ї, у котрої купив город з договором, що вони житимуть до весни у проданій хаті (П.М.). 16. Там, за віками, за гірким туманом, де трубить вічність у Роландів ріг, любов була єдиним талісманом, а талісман ще звався оберіг (Л.К.). 17. Йду в Карпатах крізь летючі хмари, де світанки сонце надпили, де на скелях пишуть мемуари, блискавки, століття і орли (Л.К.). 18. Ходить серед жителів Львова легенда, що в грізний час, коли серце народу переповнюється образою і гнівом, кам'яні леви оживають (З газ.). 19. ...Аж страх погано у тім хорошому селі: чорніше чорної землі блукають люди; повсихали сади зелені, погнили біленькі хати повалились, стави бур'яном поросли (Т.Ш.). 20. Не завидуй багатому: багатий не знає ні приязні, ні любові – він все те наймає (Т.Ш.).

Питання для самоперевірки

Як поєднуються компоненти у складному реченні з послідовною підрядністю?

Як поєднуються частини у складнопідрядному реченні з однорідною супідрядністю?

Як поєднуються частини у складнопідрядному реченні з неоднорідною підрядністю?

Які речення називаються складними реченнями мішаного типу?

Практичне заняття 6

Безсполучникові складні речення

Мета: розглянути безсполучникові складні речення, їх специфіку та засоби поєднання між частинами. Виробити навички аналізу безсполучникових складних речень та складних речень з безсполучниковим і сполучниковим зв'язком.

Студенти повинні знати: типи безсполучникових складних речень та правила пунктуації в них.

Студенти повинні вміти: визначати безсполучникові

складні речення, визначати в них компоненти, аналізувати за схемою, утворювати за поданими схемами.

Самостійна робота студентів: Опрацювати питання про пунктуацію у безсполучниковому складному реченні. Дібрати 15 речень з безсполучниковим зв'язком з творів для позакласного читання у початковій школі, проаналізувати речення. Дібрати з художньої літератури 5 речень з поєднанням сполучникового та безсполучникового зв'язку, проаналізувати їх.

План

1. Граматична природа і відмінності безсполучникових речень від сполучникових. Роль інтонації в безсполучникових реченнях.

2. Типи безсполучникових речень. Безсполучникові речення з однотипними частинами.

3. Безсполучникові речення з різнотипними частинами.

4. Пунктуація в безсполучникових складних реченнях.

5. Стилїстичне використання безсполучникових складних речень.

6. Складні речення з поєднанням сполучникового і безсполучникового зв'язку між частинами. Їх основні різновиди.

Практичні завдання

Вправа 1. Проаналізувати безсполучникові речення. Встановити засоби зв'язку між їх частинами. Накреслити схему кожного речення.

1. На білу гречку впали роси, веселі бджоли одгули, замовкло поле стоголосе в обіймах золотої мли (М.Рил.). 2. Скоро уся долина і гори блищать вогнями, разом з димом з землі здіймається вгору і пісня (М.Коц.). 3. Минуло кілька днів, водяна круговерть утихомирилася, на підсохлому пагорбі зібралася вціліла звірина (А.Давидов). 4. Сонце зайшло, степові озера згусли і стали на якийсь час темно-червоними, мов запеклися (О.Гонч.). 5. Любов синявою незабудкою цвіте, приязнь хрещатим барвінком усміхається (У.Кравченко). 6. В житі синіли волошки та сокирки, білів зіркатий ромен, червоніла квітка польового маку (М.Коц.). 7. Поклала мати коло хати маленьких

діточок своїх, сама заснула коло їх (Т.Ш.) . 8. На полонині високій димка на землю спадає, голос трембіти глибокий всіх на ночівлю скликає (В.Піпаш). 9. Не жди ніколи слухної пори – твоя мовчанка може стать ганьбою (Д.Павличко). 10. Біжать тумани, пробудились води, вітри вирують, дзвонить сіножать (М.Синг). 11. Петро пильно приглядався: ніде нікого не видно, прибережні зарості продовжують спокійно дрімати, не ворухнуться (М.Коц). 12.І досі сниться: під горою, між вербами та над водою, біленька хаточка стоїть (Т.Ш.). 13. Нема гірш нікому, як тій сиротині: ніхто не пригорне при лихій годині (Т.Ш.).

Вправа 2. Проаналізувати речення з поєднанням сполучникового і безсполучникового зв'язку. Встановити засоби зв'язку між їх частинами. Накреслити схему кожного речення.

1. Синіють води, зеленіє яр, і стеляться сліпучі краєвиди (М.Зеров). 2. Рожевий пил спадав, синіло все кругом, і коси золоті зоря вплітала в трави (В.Сос.). 3. Ще не підвелися трави, ще торішні ковили ворушили сивими чупринами, а вже зазеленіли при долині козельці й вероніка, а по балках – ряст, підвели по балках гострі списи очерети, прорізався з води першим гостриком татарський шабельник, й скрізь по видолинках червоно заполум'яніли тюльпани (Ю.Мушкетик). 4. Комарі ніколи не з'їдять діда, бо він дуже великий і в сто разів сильніший від усіх комарів, що живуть на нашому болоті (В.Симоненко). 5. Легко й радісно зітхнув хутірський парк із столітніми дубами, тихо забриніли маленькі шибки в низенькій хаті-землянці, що притулилась самотня до панського парку (С.Васильч.). 6. І раптом зі мною щось сталося: й досі пам'ятаю той дивний момент, коли все ніби освітілося коротким спалахом і ніби завмерло: люди, бруківка, будинки (В.Шевчук). 7. Якщо ви хочете, щоб педагогічна праця давала вчителю радість, щоб повсякденне проведення уроків не перетворювалося в нудну, одноманітну повинність, ведіть кожного учителя на щасливу стежину дослідження (В.Сух.). 8. Тепер про виховання думають по-іншому: за мету його вважають повний і правильний

розвиток особистої самостійності дитини і всіх духовних сил, що складають її натуру (З журн.).

Питання для самоперевірки

Які речення називаються безсполучниковими?

Якими засобами поєднуються компоненти безсполучникових речень?

Які речення називаються безсполучниковими з однотипними частинами?

Які смислові відношення існують у безсполучникових реченнях з різнотипними частинами?

Які розділові знаки уживаються у безсполучниковому реченні?

Практичне заняття 7

Період.Складні синтаксичні цілі. Текст

Мета: розглянути періоди та їх інтонаційні особливості, складні синтаксичні цілі та особливості організації тексту. Виробити навички аналізу тексту та періоду.

Студенти повинні знати: період, поділ періоду на інтонаційні частини, поділ тексту на частини.

Студенти повинні вміти: визначати період, ділити його на інтонаційні частини, ділити текст на складові частини, аналізувати їх, складати тексти.

Самостійна робота студентів: Дібрати 6 зразків тексту з творів-читанок для 3-4 класів для початкової школи. Поділити тексти на частини, виділити складні синтаксичні цілі. Проаналізувати доцільність виділених абзаців.

План

1.Період в українській мові, його синтаксичні особливості. Інтонація в періоді. Пунктуація в періоді.

2.Складні синтаксичні цілі. Граматичні засоби їх організації.

3.Абзац.

4.Текст. Поділ тексту на частини.

Практичні завдання

Питання для самоперевірки

Вправа 1. Проаналізувати періоди.

1. Весна завирувала бурхливою повинню, стрімка вода спінила залишки потемнілих на сонці снігових заметів, потягла у безвість засохле бадилля торішніх бур'янів, закрутила вирвою над скреслим озерцем, забрала у незвідані мандри його дрібних мешканців, підступила загрозливо і до пагорба, на якому височіло могутнє дерево, - і все ожило, стало іншим, новим (А.Давидов).

2. Коли в грудях моїх тривога
То потухає, то горить;
Коли загублена дорога,
А на устах любов тремтить;
Коли уся душа тріпоче,
Як білий парус на човні, -
Тоді рука моя не хоче
Пером виводити пісні.

М.Рильський

3. Коли весна рожева зашумить
І землю все вбере і завітчає,
Коли зелений гай ласкаво зашумить
І стоголосо заспіває,
Коли весні зрадіє світ увесь
І заблищить в щасливій долі,
І ти одна, в квітках і травах, в полі десь,
Серед весни, краси і волі
Не зможеш більше серця зупинить,
Що в грудях буде битись мов шалене,
І скрикнеш, - знай, не долетить
Уже твій скрик тоді до мене.

Олександр Олесь

4. Є помилки, які неможливо виправити; є вчинки, за які не пробачають; є рішення, про які шкодують усе життя, але є вибір - і він за нами (Кузьма Скрыбін)

Вправа 2. *Проаналізувати засоби поєднання у складних синтаксичних цілих.*

Практичне заняття 8

Пряма мова. Непряма мова

Мета: розглянути пряму мову та слова автора, засоби передачі прямої мови непрямою. Виробити навички аналізу прямої та непрямої мови, а також діалогу.

Студенти повинні знати: про пряму мову та слова автора, засоби передачі прямої мови непрямою, діалог та його складові.

Студенти повинні вміти: визначати в реченні пряму і непряму мову, трансформувати пряму мову в непряму, розрізняти непряму і невласне пряму мову, аналізувати речення з прямою і непрямою мовою, утворювати речення з прямою та непрямою мовою за поданими схемами, складати діалог.

Самостійна робота студентів: Опрацювати питання про розділові знаки при прямій і непрякій мові. Дібрати 10 прикладів прямої мови з творів читанок для 4 класу початкової школи. Перетворити речення з прямою мовою на непряму. Дібрати 2 зразки діалогу і 2 зразки монологу з творів для позакласного читання в початковій школі.

План

1. Пряма мова і слова автора.
2. Непряма мова. Способи заміни висловів з прямою мовою і словами автора на непряму мову.
3. Вільна непряма мова або невласне пряма мова.
4. Діалог.
5. Монолог.

Практичні завдання

Вправа 1. *Поставити розділові знаки, пояснити їх уживання:*

1. А.Лінкольн казав: Якщо хочеш домогтись успіху, продовжуй вірити в себе і тоді коли в тебе вже ніхто не вірить. 2. Питає у неба земля чи будеш ти моїм охоронцем. 3. А йдїть дїточка полуднувати і батька кличте тонким голоском крикнула Кайдашиха (І.Н.-Лев.). 4. Я коли виросту. Теж садівником буду

вигукнув Юрко (І.Цюпа).5. Куди це ви мамо сполохано кинулись діти (Б.Олійник). 6. Куди ви бабусю онуки біжать до воріт (Б.Олійник).

Вправа 1. Замінити вислови з прямою мовою на непряму:

1.-Ох, і де ж та перемога? - важко зітхнув боєць. 2. “Якщо ти повірив у себе, то в тебе повірять і інші”, - говорив А.Лінкольн. 3.Жалібно жовте листя березини, здається, шепче:”Літо, де ти, літо?” (І.Фр.).4. Поет сказав: “Любов на вітер схожа — така ж мінлива і така ж легка” (С.Голован.).5. М.Рильський закликав:”Хай наше слово не вмирає і наша правда хай живе!” 6. В.Сосюра сказав: “Як радісно мені, що скоро сніг розтане й зелене убрання одінуть дерева”.7.М.Рильський писав: Я люблю, коли є в домі діти і коли вони сміються”.

Питання для самоперевірки

Практичне заняття 9

Пунктуація

Мета: розглянути пунктуацію як розділ мовознавства, основні типи розділових знаків та правила їх уживання. Закріпити навички аналізу пунктограм.

Студенти повинні знати: основні правила уживання розділових знаків та використання розділових знаків зі спеціальною стилістичною метою.

Студенти повинні вміти: пояснювати уживання розділових знаків, аналізувати пунктограми, вставляти необхідні розділові знаки у текстах різної величини.

Самостійна робота студентів: Опрацювати питання про основні правила пунктуації. Дібрати з художніх текстів 5 прикладів на уживання розділових знаків зі спеціальною стилістичною метою.

План

- 1.Сучасна українська пунктуація, її наукові основи. Значення пунктуаційних норм.
- 2.Загальні відомості з історії пунктуації.

3. Система розділових знаків сучасної української мови. Інтонація речення та пунктуація. Структура речення та пунктуація.

4. Використання розділових знаків із спеціальними стилістичними завданнями.

Практичні завдання

Диктант 1

Завдання: Напишіть під диктовку. Поясніть розділові знаки при однорідних членах речення.

Ми не дали взірців тортур навіть у найжорстокіші і нелюдські часи історії. Навіть шибениця і паля — не наші винаходи. А гільотина і кулемет — тим більше. Не забуваймо про це, українці. Ми натомість дали світові «Руську правду» як еталон майбутніх законів, а наш гетьман Пилип Орлик напише першу в світі конституцію, задовго до польської і французької, не кажучи вже про американську.

Ми формувалися як осілий, домашній і неагресивний народ, ми рідко ходили по чуже, вміючи обстоювати своє, кривне. Тому об наш спокій і непоказне, неефектне лицарство розбивалися і татаро-монгольські, і турецькі орди. Коли нас чіпали у власному домі — перемогти нас було неможливо. Ми не приховуємо того, що і Богдан Хмельницький вибухнув гнівом і очолив одне з найпотужніших національно-визвольних повстань саме тому, що польський шляхтич зачепив його родинне гніздо.

Так, ми — домашні, але не приведи Господи чіпати нас у нашому домі. Цю рису ми беремо з собою і в третє тисячоліття. Вона, саме ця риса, принесла нам багато горя і страждань, бо двері нашого дому здебільшого були відкритими, і тому частіше заходили вороги, як друзі.

Ми вперто витворювали свої традиції, свій характер і етнічний образ. Козацьке братство з етикою непохитного побратимства, прямі, демократичні вибори старшини і гетьмана, колегіальні рішення на січі, виборні судді і відкрите судочинство, культ особистої і колективної свободи виключали навіть можливість рабства і кріпацтва аж до входження в Російську

імперію. Навіть маючи незліченну кількість полонених, ми не мали невільників. Нам завжди вистачало землі, простору і сонця. Та нам завжди бракувало саме колективного гонору і національної самовпевненості — таких природних речей для багатьох наших сусідів. (254 сл.) (В. Яворівський)

Диктант 2

Завдання. Напишіть диктант, зверніть увагу на розділові знаки при засобах ускладнення простого речення.

Більшість українців (і я в тому числі) ніколи не чекають добра від високосного року. А були ж у нашій тисячолітній історії високосні століття.

Та найтрагічнішим стало для нас двадцяте, високосне, століття. Після такого тотального геноциду комуністичним режимом, після таких масованих депортацій, розстрілів, «ламання хребтів» — годі було й думати про наше відродження.

Та ми з вами, братове, є. Мусимо пройти і це дантове коло самопорятунку, самоствердження зрештою, само відродження у власному домі.

У це перше українське тисячоліття можна кинути навздогін каменюкою, бо воно було жорстоким і не завжди справедливим до нас, воно нас виснажило і провело крізь нелюдські тортури, воно трощило нас, місило, як глину, ділило, топило у горілці й безпам'ятстві, викреслювало із світової історії, опускало до ролі рабів, оздоблювало. Та ми цього не робимо, бо таки залишилися народом, нацією. Хай і хворою, знесиленою, але ж спраглою життя і перспективи. Тому ми виймаємо з-за пазухи, прощаючись із тисячоліттям, — не камінь, а наш глевкий, бо замішаний на сльозах і потові багатьох поколінь, український хліб. Ми не культивуємо зла і ненависті, бо на собі спізнали їх мертвотний тягар.

Отож, дивлячись тобі вслід, ми, українці, кажемо: прощай, жорстокий часе, ми випили твою гірку чашу до дна, але не зeszли, не розпорошилися по світу і не прокляли ні тебе, ні

свою землю і Долю. Ми піднімаємо руку над чолом і неквапливо махаємо тобі навздогін рукою. І помічаємо, що рука наша тремтить від хвилювання.

Бачачи це, наші діти нас розуміють — першими повертають свої обличчя у нове українське тисячоліття. (242 сл.) (В. Яворівський)

Диктант 3

Завдання. Напишіть диктант. Зверніть увагу на розділові знаки, вжиті зі спеціальним стилістичним навантаженням. Мотивуйте їх використання.

Солодка Даруся сидить у квітнику між айстрами, у трьох кроках від Марії з Василюю, заплітає – розплітає давно поріділу сиву косу, слухає незлобну розмову про себе, і лиш тихо усміхається.

Вони таки не мають смальцю в голові, а Бога в череві, її сусіди, бо думають, що вона дурна. А Даруся не дурна, вона – солодка.

Ну, то й що, що коріння жоржин загортала в ковдру? То було якраз тоді, коли сніг зійшов, а морози іще не попустили. Даруся роздавала по селу квіти, бо так багато їх викопала восени, що більше, ніж картоплі у пивниці було. Ото й понесла до хатів, коло котрих ніколи не цвіли квіти. Чи була би несла ГОЛЕ коріння в таку студінь? Васюта чомусь не носить свого онука в садок в одних штаненятах, а лиш загортає в коцик, а вже тоді бере на руки та й колише крізь село. То ж така сама дитина, як жива квітка.

Даруся сидить на теплій, іще майже літній землі, гладить веселі голівки айстр, куйовдить долонею запашні кучері, говорить до них, розказує, що хоче, сміється – і що ж тут такого дурного?

Чому вона дурна, коли вона все РОЗУМІЄ, знає, що і як називається, який сьогодні день, скільки яблунь вродило в Маріїнім саду, скільки від Різдва до Різдва людей у селі вродилося, а скільки вмерло?! В сільраді за таким розумом у книжку дивляться, а Даруся все у своїй голові тримає. З курми вона говорить краще, ніж з людьми. Деревя її розуміють, пси не

займають, а люди – ні. Не можуть люди лишити Дарусю на саму себе.

Але з людьми вона не хоче говорити, бо тоді вони можуть дати їй конфету.

(264 сл.) (Марія Матіос)

Диктант 4

Завдання. Напишіть диктант. Поясніть уживання коми у складному реченні.

Споконвіку наші предки з шанобою ставились до рослинного світу, у тому числі й до квітів.

Квіти використовували не тільки з практичною, лікувальною ціллю, але й задля окраси, до якої здавна були небайдужими українці. Квіти зображені на давніх предметах побуту, і це свідчить про те, що красиві квіти вирощували на садибах. Квітник був неодмінною частиною садиби. Він розміщувався неподалік від причілку хати і виходив на вулицю. І ноді квітник обгороджували рядочком квітів чи низькорослих кущів. Такі квітники й зараз прикрашають хати українців у селах і балкони міських жителів.

Які ж квіти найбільше до вподоби українцям?

Чи не найбільш улюбленою й поширеною в Україні є мальва. Розповсюдилася вона по всьому Середземномор'ю, а прийшла до нас із Південної Азії. Відомо понад півтори тисячі різновидів її.

Високі стебла, густо вкриті яскравими ніжними квітками та великими лапатими листками, живою стіною закривають майже кожную сільську хату. Квіти мальви з безліччю відтінків – від рожевого до густо-червоного, що створює дивовижну веселку навколо оселі.

В лісах, лісосмугах, на узбіччі доріг ростуть так звані дикі мальви. Вони білого або блідо-рожевого кольору, використовуються як лікувальні і кормові рослини. З

культурних малъв темних кольорів робили природні барвники.

Майже біля кожної хати знаходилося місце і для пахучих яскравих чорнобривців, жовтогарячих нагідок, червоної рути, барвінку, любистку, м'яти, матіоли. Не перелічити нині всіх назв квітів, які прикрашають життя сучасного українця. (214 сл.) (Г.Лозко).

Диктант 5

Завдання. Поясніть розділові знаки у безсполучникових реченнях. Поясніть правопис прислівників.

Дош у степу

Минали дні, а дощів не було. Вдень не лише сонце – все небо, здавалось, палило, дихало спекою. Линяючи, втрачаючи свій природний колір, воно по кільканадцять годин горіло над головою – цинкове, білясте, смертельне. А нижче грандіозної білястої чаші, кругом на обрїях, висіли нерухомі бруднуваті стіни пилюки, вісники далеких чорних бур. Степ дедалі більше втрачав свої яскраві барви, свою весняну моложаву свіжість.

Зелень поступово притьмарювалась, де-не-де вже почали проступати на ній приляккі, іржаві плями. Повітря було наскрізь сухе, не випадала навіть роса на світанку. Хліба, здається, з останніх сил трималися за життя. На них болче було дивитись...

А в той час, як надворі все вигоряло, барометр уже третій день показував дощ.

І раптом у другій половині дня наступило, нарешті, омріяне, довгождане. Все почалося просто: з-за обрїю тихо виткнувся ріжечок ледве помітної синьої хмари. Залитий сонцем степ одразу принишк, затаїв подих, мовби чекаючи, що з того вийде. А ріжечок тим часом уперто рвався вгору, розростався вшир, поступово перетворюючись у хмару, в темно-синій хребет, що незабаром уже закрив собою величезних сектор неба.

І ось хребет раптом розломився, вогняна тріщина

прокотилась впоперек нього, до самого низу. Загриміло, і полегшено зітхнув степ, і радісніше стало навкруги.

Все прийшло в рух. Поки в грандіозній лабораторії неба відбувався розкішний процес наростання грози, поки все там переверталось, будувалося й стугоніло, тим часом долом мчали табуни вихорів, заметушилися птахи в повітрі. (223 сл.) (О Гончар).

Диктант 6

Завдання. *Написати текст. Пояснити розділові знаки у складних багатокomпонентних реченнях.*

Психологи дослідили жестикуляцію людей під час звичайної розмови. Прокручуючи в уповільненому темпі кінострічку, вони встановили, що той, хто закінчив говорити і чекає відповіді, робить рух головою. Цей рух є ніби сигналом для іншого, щоб той відповідав. Те ж саме можна сказати і про підвищення голосу при запитанні. Рух голови наприкінці висловлювання супроводжується рухом руки і повік. Натомість, якщо мовець збирається говорити далі, його голос залишається на тій самій висоті, голова не рухається і очі не змінюють свого положення.

Жести й міміка виражають почуття. Через те, наприклад, жести й рухи кіноакторів, які грають шпигунів або жорстоких злочинців, дуже економні і скупі. М'язи на їхніх обличчях залишаються нерухомими навіть під час смертельної небезпеки, бо це, мовляв, чоловіки з залізними нервами, що не знають ні співчуття, ні жалю. Натомість нормальні чоловіки й жінки поглядають то вгору, то вниз, то ліворуч, то праворуч, зводять брови, торкаються рукою обличчя, кусають губи тощо.

Людина, яка розуміє мову тіла свого партнера, стежить за його рухами й жестами. Вона має перевагу над іншими людьми, які нездатні сприймати ці деталі.

Психологи вважають, що дуже багато можна дізнатися, спостерігаючи, як один член групи наслідує жести й пози іншого з цієї ж таки групи. Якщо, наприклад, один з членів подружжя зазнає нападів у товаристві (захищаючи свою точку зору), то

другий займе відразу ж таку саму позицію, виражаючи йому мовою без слів підтримку. (221 сл.) (Іржі Томан).

Питання для самоперевірки

Які найголовніші правила уживання коми ви знаєте?

Які найголовніші правила уживання тире ви знаєте?

Які існують правила уживання крапок?

Які вам відомі правила використання розділових знаків зі спеціальною стилістичною метою?

Програмові вимоги
з курсу „Сучасна українська мова
за розділом „Синтаксис”
для студентів 5 курсу спеціальності „Початкова освіта”

Предмет і завдання синтаксису. Основні синтаксичні одиниці в українській мові.

Словосполучення як одиниця синтаксису. Вияв у словосполученні національної специфіки мови. Відмежування синтаксичних словосполучень від лексичних та фразеологічних.

Типи синтаксичних відношень у словосполученні: атрибутивні, об'єктні, обставинні.

Типи словосполучень за характером стрижневого слова: словосполучення іменникові, прикметникові, числівникові, займенникові, дієслівні, прислівникові. А освіта

Види підрядного синтаксичного зв'язку у словосполученнях: узгодження, керування, прилягання.

Речення як основна синтаксична одиниця. Основні ознаки речення. Аспекти аналізу речення: структурний, логічний, семантичний.

Структура речення. Типи речень за метою висловлювання: розповідні, питальні, спонукальні речення.

Типи речень за емоційною насиченістю. Стилістичне використання окличних і неокличних речень.

Стверджувальні та заперечені речення.

Просте та окладне речення, принципи їх розмежування.

Двоскладне речення як структурний різновид речень.
Загальна характеристика.

Синтаксична група підмета і синтаксична група присудка у двоскладному реченні. Непоширені і поширені двоскладні речення.

Підмет. Простий підмет і способи його вираження.
Складений підмет і способи його вираження.

Присудок. Простий присудок і способи його вираження.
Простий ускладнений присудок.

Складений іменний присудок, його структурні особливості і способи вираження.

Складений дієслівний присудок, його структурні особливості і способи вираження.

Координація між підметом і присудком у простому двоскладному реченні.

Поняття про односкладне речення. Типи односкладних речень: означено-особові, неозначено-особові, узагальнено-особові.

Безособові, номінативні та інфінітивні односкладні речення.
Стилістичні функції односкладних речень.

Нечленовані синтаксичні структури. Слова-речення, їх значення, типи та вживання.

Означення як синтаксичне вираження атрибута. Типи означень: узгоджені і неузгоджені означення. Способи їх вираження.

Прикладка як особлива форма. означення. Граматичний зв'язок прикладки з означуваним словом. Написання прикладки з означуваним словом.

Додаток як синтаксичне вираження об'єкта дії. Типи додатка: прямий і непрямий. Придієслівні та приіменні додатки. Розмежування неузгоджених означень і приіменних додатків у формі родового відмінка.

Обставини як синтаксичне вираження різноманітних ознак і відношень дії або стану. Типи обставин та способи їх вираження.

Неповне речення. Комунікативні умови функціонування

неповних речень. Структурні різновиди неповних речень. Контекстуальні, ситуативні, еліптичні неповні двоскладні та односкладні речення.

Просте речення і висловлювання. Синтаксичне і актуальне членування речення.

Основні функції порядку слів у реченні. Прямий і зворотний порядок слів у реченні.

Загальна характеристика простого ускладненого речення.

Однорідні члени речення. Засоби вираження однорідності.

Однорідні і неоднорідні означення.

Узагальнюючі слова при однорідних членах речення.

Пунктуація у реченнях з однорідними членами.

Речення з відокремленими другорядними членами. Умови відокремлення: синтаксичні, морфологічні, семантичні. Факультативне відокремлення. Відокремлені означення. способи їх вираження.

Відокремлені додатки. Відокремлення обставин. Пунктуація при відокремлених членах речення.

Уточнюючі звороти та слова у складі простого речення. Пунктуація при уточнюючих словах і зворотах.

Смислові функції вставних і вставлених конструкцій, їх різновиди за значенням. Пунктуація при вставних і вставлених словах, словосполученнях і реченнях.

Значення і способи вираження звертання. Місце звертання у реченні. Пунктуація при звертанні. Стилистичні особливості звертання. Вокативне речення.

Складне речення як синтаксична одиниця. Засоби вираження зв'язку між частинами складного речення: сполучники, сполучні слова, інтонація, порядок розташування частин .

Засоби вираження синтаксичних зв'язків між частинами сурядного речення. Різновиди складносурядних речень. Пунктуація в складносурядних реченнях.

Структурні особливості складнопідрядних речень. Головна та підрядна частина складнопідрядного речення. Засоби оформлення зв'язку між частинами складнопідрядного речення.

Структурно-семантична класифікація складнопідрядних речень. Види підрядних частин.

Складнопідрядні речення з підрядними означальними та з'ясувальними.

Складнопідрядні речення з підрядними часу, місця. Способи зв'язку між їх частинами.

Складнопідрядні речення з підрядними міри і способу дії. Способи зв'язку між їх частинами.

Складнопідрядні речення з підрядними наслідку та допусту. Способи зв'язку між їх частинами.

Складнопідрядні речення з кількома підрядними частинами різних видів. Конструкції з однорідною підрядністю, неоднорідною підрядністю, послідовною підрядністю.

Складнопідрядні речення мішаного типу /з поєднанням підрядних частин однорідної, неоднорідної й послідовної підрядності/. Пунктуація в складнопідрядних реченнях з кількома підрядними.

Складні речення з сурядністю і підрядністю. Основні різновиди складних речень з сурядністю та підрядністю. Пунктуація в реченнях з сурядністю та підрядністю.

Грамматична природа і відмінності безсполучникових речень від сполучникових. Роль інтонації в безсполучникових реченнях. Типи безсполучникових речень. Їх загальна характеристика.

Безсполучникові речення з однотипними частинами, вираження в них еднальних, зіставних та інших відношень.

Безсполучникові речення з різнотипними частинами. Пунктуація в безсполучникових складних реченнях. Стилiстичне використання безсполучникових складних речень.

Складні речення з поєднанням сполучникового і безсполучникового зв'язку між частинами. Їх основні різновиди.

Період в українській мові, його синтаксичні особливості. Інтонація в періоді. Пунктуація в періоді.

Складні синтаксичні цілі. Грамматичні засоби їх організації. Абзац. Текст.

Пряма мова і слова автора. Непряма мова.

Способи заміни висловів з прямою мовою і словами автора

на непряму мову.

Вільна непряма мова або невласне пряма мова. діалог. Монолог.

Сучасна українська пунктуація, її наукові: основи. Значення пунктуаційних норм. Загальні відомості з історії пунктуації.

Система розділових знаків сучасної української мови. Інтонія речення та пунктуація. Структура речення та пунктуація.

Використання розділових знаків із спеціальними стилістичними завданнями.

Найголовніші правила уживання розділових знаків.

Третє і четверте завдання кожного білету має практичне спрямування.

Третє питання передбачає повний синтаксичний аналіз підкресленого простого компонента складного речення.

Четверте питання передбачає повний синтаксичний аналіз цілого складного речення. Розглянемо приклад виконання третього і четвертого питання білету.

Вже й любов доспіла під промінням теплим, і її зірвали радісні уста, а тепер у серці щось тремтить і грає, як тремтить на сонці гілка золота (М.Рил.).

3. У виділеному компоненті складного речення **Вже й любов доспіла під промінням теплим..** є такі члени речення:

Любов — підмет простий;

доспіла — присудок простий;

вже — обставина часу;

під промінням — обставина місця;

теплим — означення узгоджене.

Даний компонент складного речення є простим, повним, двоскладним, поширеним, стверджувальним.

4. Вже й любов допіла під промінням теплим, (1) і її зірвали радісні уста,(2) а тепер у серці щось тремтить і грає, (3)як тремтить на сонці гілка золота (4).

[],і [],а [],як ().

1,2 — ССЗ (складосурядний зв'язок) єднального відношення;

2,3 — ССЗ зіставного відношення;

3,4 — СПЗ (складнопідрядний зв'язок) з ПК (підрядним компонентом) порівняльним, що стоїть у постпозиції.

Подане складне речення складається з 4 компонентів, поєднаних сурядним і підрядним зв'язком.